

FOLKLORUN “KÖY” VE “KÖKEN” TARTIŞMALARINDAN SOKÜM’ÜN “TOPLULUK” VE ÇOKULUSLULUK” YAKLAŞIMINA *

From Discussions on “Village” and “Origin” In Folklore to the Approaches to Community and Multinationality In Intangible Cultural Heritage

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ**

ÖZ

Folklor, sosyal ve beşeri bilimlerin gelişme sürecinde araştırmalarının merkezine “klan”ı alan antropoloji ile “kent”e yönelen sosyoloji arasında bir yerde ortaya çıkmış ve “köy”ü hedef almıştır. Başlangıçta romantizm akımının etkisiyle folklor köye ulus kimliğinin ve kültürünün binlerce yıldır bozulmadan korunmuş ancak sanayileşme, kentleşme ve yoğun göçlerle kaybolmakta olan zenginliği olarak bakılmıştır. Zamanla bu ilgi gerek ulus kimliği gerekse kültürlerin başlangıcı, ortaklıkları ve benzerlikler açısından köken tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Batı Avrupa’da bir yandan bu merakla köye ait zenginliğin derlenmesi, değerlendirilmesi yapılırken; diğer yandan kültürlerin kaynağı ve kökenlerine dair tartışmalar yürütülmüştür. Bu tartışmalarda kültürlerin kaynağı ve kökeni ile ilgili olarak “Hindistan” ve “Mısır” teorileri ortaya atılmış; Kuzey Avrupa’da yayılma merkezi olarak daha çok Hindistan öne çıkarken Güney Avrupa’da Mısır üzerinde durulmuştur. Biraz gecikmeli de olsa bu tartışmalara Türk aydını da katılmıştır. Gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerinde köyden yapılan pek çok derleme, Herder’in “halkın ruhu köydedir” yaklaşımı yanında “millî sanatın işlenmemiş özü ve esin kaynağı köydedir” düşüncesiyle yapılmıştır. Türk folklorunda köken tartışmalarında ise başlangıçtan bu güne en fazla öne çıkan yaklaşım “Türkistan” olmuştur. Bununla birlikte “Eti-Sümer”, “Nev-Yunanilik”, “Mavi Anadoluculuk” gibi akımlardan beslenen ve Türk folklorunun kökeninin Anadolu olduğunu savunan görüşler de ortaya atılmıştır. Türkiye’de folklor disiplininin gelişim seyri de bu iki görüşün öne çıkmasında kuşkusuz Batı Avrupa’da doğan Hindistan ve Mısır yayılma teorilerinin izi vardır. Köken konusundaki bu farklı yaklaşımlar köye bakışı da etkilemiş, köyden yapılan derlemelerde Türkistan veya kadim Anadolu kültürlerinin izleri aranmıştır. Ayrıca köyden yapılan derlemelerde elde edilen veriler, ulusun inşası için olduğu kadar Sovyetler Birliği’nin kuruluşundan sonra toplumsal gerçekçi teorilerin etkisiyle “sınıf” oluşumuna yönelik olarak da kullanılmıştır. Cumhuriyetin modernleşme hamlelerinde ise köy yenilik götürülmesi gereken yer olarak görülmüş ve derlemelerde bu amaçla yararlanılmıştır. Köye yöneliş ve köyden elde edilen folklorik malzemenin uluslaşma, sınıflaşma, modernleşme gibi akımlardan motive olması; köken tartışmalarının Türkistan’dan Eski Yunan’a kadar geniş bir alanda ve biraz da bilimin metodolojisinden gecikmeli yararlanılarak yapılması, derlemeden tespitte, tespitten analize, analizden uygulamaya giden bir çizgide verimli ve kullanışlı alanları yaratamamıştır. Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazandığı 1990’larda başlayan ve Türk Devletleri Teşkilatı ile ivme kazanan Türkistan kökeninin yayılma teorilerinden çok ortaklıkların keşfi üzerinden öne çıktığı ve önem kazandığı görülmektedir. 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* ise uygulama süreçlerinde köken tartışmalarını tamamen ilgi alanı dışında bırakarak ve köy veya kent ayrımı yapmaksızın “topluluk” temelli bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu da gösteriyor ki başlangıçta antropolojinin ilgilendiği “klan” gibi folklorun ilgilendiği “köy” de hem teorik anlamda hem de yaşanan yoğun kentleşme sürecinde yok olmaktadır. Köken konusu ise “ur-form”un bulunamazlığına dair ümitsizlik ikliminde önemini yitirmişken UNESCO Sözleşmesi bu konuyu gündemine hiç almamaktadır. Bu durumda önerdiği ortak çalışma yöntemleri ve yerele görünürlük sağlayan uluslararası listeleriyle öne çıkan SOKÜM Sözleşmesinin geleceğin kültür araştırmalarının “köy” ve “köken” yerine “topluluk” ve “çokulusluluk” temelinde yürüyeceğinin habercisi olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Folklorun doğuşu, ur-form, Türkiye’de folklor çalışmaları, UNESCO, yaşayan kültürel miras.

ABSTRACT

In the development process of social and human sciences, folklore, directing at the “village”, emerged somewhere between anthropology, which focused on “clan” and sociology, which turned its face to the “city.”

* Geliş tarihi: 31 Mart 2023 - Kabul tarihi: 19 Ağustos 2023

Oğuz, M. Öcal. “Folklorun “Köy” ve “Köken” Tartışmalarından SOKÜM’ün “Topluluk” ve “Çokulusluluk” Yaklaşımına”, *Millî Folklor* 140 (Kış 2023): 5-15

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/Türkiye. ocal.oguz@hvb.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7246-3782.

In the beginning, with the influence of the Romanticism, folklore was viewed as the richness of the national identity and culture, which has been preserved intact for thousands of years, but is being lost with industrialization, urbanization and intense migration. Over time, this interest has brought along the origin discussions in terms of both national identity and the beginning of cultures, commonalities and similarities. In Western Europe, while compiling and evaluating the richness of the village out of this curiosity, on the other hand, discussions on the source and origins of cultures were carried out. In these discussions, theories on "India" and "Egypt" were put forward regarding the origin of cultures. While India stood out as the spreading center for north of the Europe, Egypt was emphasized in the south of the continent. Turkish intellectuals also participated in these discussions, albeit with a little delay. Many compilations made from villages, both in the Ottoman and Republican periods, were made with the idea that "the untouched essence and source of inspiration of national art are in the village" as well as Herder's approach that "the soul of people is in the village". Hitherto, the most prominent approach in the origin discussion in Turkish folklore has been "Turkistan". In addition to this, opinions which were fed by movements such as "Eti-Sümer", "Nev-Yunanilik", "Mavi Anadoluçuluk" had claimed that the origin of Turkish folklore was Anatolia. Undoubtedly, the traces of the Indian and Egyptian expansion theories, which were born in Western Europe, can be found in the prominence of these two views in the development course of the folklore discipline in Türkiye. These different approaches to the origin had also affected the view of the village, thus the traces of Turkestan or ancient Anatolian cultures had been sought in the compilations made from villages. In addition, the data obtained in the collections made from villages were used for the construction of the nation as well as for the formation of "class" with the influence of socialist realist theories following the establishment of the Soviet Union. In the modernization rush of the Turkish Republic, villages were seen as the places where development and change should be brought and the compilations were used for this purpose. The fact that the orientation to the village and folkloric material collections had been motivated by movements such as nationalization, class consciousness and modernization and the discussions of origin from Turkestan to Ancient Greece with some delayed use of the methodology of science could not create productive and useful areas in a line from compilation to identification, from identification to analysis and, from analysis to practice. It is seen that the Turkestan origin, which started in the 1990s when the Turkic Republics gained their independence and gained momentum with the Organization of the Turkic States, came forward and became more of an issue through the discovery of partnerships rather than expansion theories. The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, which was adopted by UNESCO in 2003, has developed a "community-based" perspective, leaving the origin discussions completely out of the field of interest and without making any distinctions between village and city. This indicates that, like the "clan" that anthropology focused on at the beginning, the "village" that folklore was once interested disappears both theoretically and in the process of intense urbanization. While the issue of origin has lost its importance as a result of despair about the unavailability of "ur-form", the UNESCO Convention does not take this issue into its agenda at all. In this case, it can be concluded that the ICH Convention, which stands out with its suggestions on joint working methods and international lists that provide visibility to the local, is a harbinger that the future cultural studies will be based on "community" and "multinationality" instead of "village" and "origin".

Key Words

Birth of folklore, ur-form, folklore studies in Türkiye, UNESCO, living cultural heritage.

Giriş

İstanbul'un 1453 yılında Türkler tarafından alınması ve böylece medeniyet tarihinde Ortaçağ'ın kapanmasıyla Batı Avrupa'da hız kazanan dogmatik bilgidен deneysel bilime, ana karadan dış dünyaya, ümmetten ulusa geçiş sürecinde doğan sosyal ve beşerî bilimler arasında yer alan folklor, zaman içinde bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önem kazanmıştır. Günümüzde yeni bakış açıları, yönelimler, yöntemler ve kuramlarla "kent" "sınıf", "grup"¹ gibi daha farklı toplulukları da ilgi alanına katarak varlığını sürdürse de doğuşunda "ulus" fikrini odağına alan "köy" ve "köken" eksenli çalışmalar, folklor araştırmalarının temelini ve varlık nedenini oluşturmuştur. Yararlandığı pek çok yeni kuram ve yaklaşımla çalışmalarını sürdüren folklor disiplininin karşısına son dönemde UNESCO'nun hazırladığı *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* çıkmış ve "köy" ve "köken" konusuna bakışı değiştirerek "topluluk", "grup" ve "kimi durumlarda birey" (Oğuz 2018:202) üzerinden yeni bir yaklaşım getirmiştir. Makalede Batı Avrupa'da başlayan "köy" ve "köken" tartışmalarının ve 2003 yılında UNESCO'da

kabul edilen SOKÜM² Sözleşmesi'nin “topluluk” ve “çokulusluluk” yaklaşımlarının folklor çalışmalarına yansımaları üzerinde durulmaktadır.

Batı Avrupalılar tarafından “keşfedilen” kıtalarda karşılaşılan “ilkel”lerin biyolojik kökenlerine ve kültürlerine duyulan ilgi, bir yandan deneysel bilimlerin gelişmesine katkı sağlarken diğer yandan Romantizm akımıyla “soylu vahşi” kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu bakış açısı, Cocchiara'nın *Avrupa'da Folklor Tarihi*'nde³ yorumladığı gibi zaman içinde Batı Avrupa aydınının kendi “soylu vahşi” dönemine ve kökenine yönelmesi sonucunu doğurmuştur (Cocchiara 2017: 24, 75, 122, 148, 178, 193). “Soylu vahşi” romantizminin ve deneysel bilimin dünyanın ve insanın başlangıcına yönelik eş zamanlı ilgisinin Avrupa'nın geçmişine yönelmesiyle başlayan süreçte İngiliz araştırmacı James Macpherson'un (1736-1796) Londra merkezli yazılı edebiyatın yerine “Ossian” şiirleriyle köye ve kırsala yönelişi, Avrupalı aydınlar arasında başlayan “köy” ilgisini güçlendirmiş ve bir anlamda formüle etmiştir (Cocchiara 2017: 122-134). Bunu Johann Gottfried von Herder'in (1744-1803) “halkın ruhu köydedir” şeklinde özetlenebilecek ve Avrupa'da oldukça etkili olacak olan yaklaşımı takip etmiştir (Cocchiara 2017: 148-161). Nitekim köyün kültürünü araştırmak için ortaya çıkan *volkskunde* (Gözyayın 1978: 8449-8450; Gözyayın 1992: 1018-1021) ve W. J. Thoms (1803-1885) tarafından önerilen *folklore* (Dorson 2019: 11-13) terimleri de “ümmet çağı” kentinin yazılı ve kitabi birikimi yerine köylünün sözlü ve eski çağların kalıntılarını bünyesinde sakladığı düşünülen ürün ve unsurlarını adlandıracak şekilde tanımlanmış ve önerilmiştir. Bu ve benzeri “köy” odaklı yönelişler, folklor disiplinini yazılı edebiyatı olan “gelişmiş” kültürlerin okuryazar olmayan taşralı ve kırsal kesimleri arasında yaşamaya devam eden ve folklorun doğuş dönemine kadar varlığını sürdüren kalıntılarını araştıran bilim dalı olarak biçimlendirmiştir (Dundes 1998:139,140). Nitekim bu dönemde antropolojinin ilgi alanının “ilkeller”, sosyolojinin “kentliler” olduğu düşüncesi genel kabul görürken folklorun payına da “köylüler” düşmüştür.

Folklor disiplininin çalışma alanı ile köy arasında kurulan bu bağ, pozitivist aydınlanmacı ve deneysel bilimci yaklaşımların ümmet çağı öncesine, bu süreçte keşfedilen Homeros'a yönelik ilgisi⁴ ve uluslaşmacı akımların “difizyonist” kuramlarla hız kazanan köken merakı ile korunmuş ve geliştirilmiştir. Böylece başlangıçtaki köye yöneliş, çok yönlü ve çok boyutlu köken arayışını da beraberinde getirmiş ve Jacob Grimm (1785-1863), Max Müller (1823-1900) ve Teodor Benfey'in (1809-1881) tarih, mitoloji ve filoloji çalışmalarıyla Hıristiyanlık öncesine dair bilimsel meraka dönüşmüştür (Cocchiara 2017: 246-276). Bu yöneliş, özelde “Ari ırkın” genelde ulusların ve kültürlerin kökenine yönelik araştırmalar olarak gelişimini sürdürmüştür. Folklorun bilimleştiği 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçerken “köy” ve “köken” ile ilgili araştırmalar, temel konular hâline gelmiştir. Denilebilir ki folklorun “köye yönelişi” Ossian ve Herder ile; “kökene yönelişi” ise Homeros ilgisi ve romantizminin yanı sıra, Max Müller, Teodor Benfey ve Jacop Grimm, Julius Krohn(1835-1888) ve Kaarle Krohn (1863-1933) gibi göç kuramcılarıyla sembolleşmiştir.

G. Cocchiara'nın “Köklere Dönüş” başlığı altında doğuşuna değindiği (2017: 206-214) köken arayışları, süreç içinde önce Hindistan (2017: 261-274) daha sonra yereli veya Mısır'ı⁵ işaret eden (2017: 276-289 ve 322-385) araştırmalarla ilgiyi üzerine toplayan “göç” kuramları içinde daha tarafsız ve elde edilen veriye göre sonuca gidilmesini öneren “Fin kuramı” ile folklor çalışmalarının ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. “Tarihî-coğrafi kuram” olarak da adlandırılan bu yaklaşım ve onun nihai amaç olarak benimsediği bir folklor ürün veya anlamının ilk biçimi anlamına gelen “ur-form”⁶ arayışı ve motif çalışmaları, folklorun doğuşundaki köy ve köken ilgisini önerdiği araştırma metoduyla

güçlendirerek sürdürmüştür (J. Krohn-K. Krohn 1996; Cocchiara 2017: 271; Sokolov 2009: 83-86).

1839'da başlayan Tanzimat Dönemiyle Batı Avrupa ile daha güçlü ve bilim temelli olarak temasa geçen Türk aydınları da bu süreçleri anlamaya ve kendi kültür ve coğrafyalarına uyarlamaya çalışmışlardır. Avrupa'da Ossian ve Herder ile başlayan köy ilgisi, Namık Kemal (1840-1888) ile Londra'da çıkardığı *Hürriyet* gazetesinde Ziya Paşa'nın (1825-1880) kaleme aldığı "Şiir ve İnşa" makalesiyle Osmanlı aydını tarafından fark edilmiştir (2020: 607-611). Ziya Paşa bu yazısında her ne kadar folklor disiplininin söz etmese de gerçek Türk nesir ve şiirinin okuryazar olmayan halk arasında ve köyde bulunduğunu "bizim tabii olan şiir ve inşamız taşra ahalipleri ile İstanbul ahalesinin avamı beyninde hâlâ durmaktadır" (611) ifadeleriyle savunur. Bu ifadelerin devamındaki "bizim şiirimiz hani şairlerin na-mevzun diye beğenmedikleri avam şarkıları ve taşralarda ve çöğür şairleri arasında deyiş ve üçleme ve kayabaşı tabir olunan nazımlardır" (611) sözleri de Ossian akımıyla Londra'da ortaya çıkan köye yönelişin savunusu olarak ele alınmalıdır. Burada Ziya Paşa okuryazar olmayan halk arasında konuşulan Türkçenin nesirde ve şiirde kullanılması ve halk şairlerinin vezin ve kelime dağarcığının kentli şairlerce benimsenmesi gerektiğini savunur ki bunu Ossian ve Herder yaklaşımlarıyla birlikte ele almak gerekir⁷.

Ziya Paşa tarafından 1868'lerde telkin edilen köye yöneliş, 1908'de başlayan İkinci Meşrutiyet döneminde "köken" çalışmalarını da kapsayan "Millî Edebiyat" akımını doğurur⁸. Bu akım, *Türk Ocağı Derneği*, *Türk Yurdu*, *Genç Kalemler* ve *Halka Doğru* başta olmak üzere döneme damgasını vuran önemli dernekler ve dergiler etrafında "dilde sadelik" ve "Türkçülük" fikirleri etrafında gelişir. Bu dönemde Herderci bir yaklaşımla folklor ürünlerinin derlenmesi, arşivlenmesi veya müzelenmesi için köyün dikkate alınmasından ziyade Türkistan kökenlerini vurgulayan tarihî belgelere yönelinmiş veya köy daha çok "esin kaynağı" düzeyinde tutulmuştur. Köken ve köye yönelik bu dikkatler, Ziya Gökalp'ın 1913 yılında *Halka Doğru* dergisinde kaleme aldığı "Halk Medeniyeti" başlıklı makalesinde "halkiyat" başlığı altında formüle edilir. Ziya Gökalp, bir yandan "halk seçmeleri şifahi ananeleri muhafaza ederek Türklüğü büsbütün izmihlalden kurtardılar" diyerek Ziya Paşa'nın Ossianik bakış açısını ve köye yönelişini sürdürürken diğer yandan atıfta bulunduğu Kül Tigin Kitabesi ve Uygur medeniyeti gibi örneklemelerle "Türkistan" kökenini savunur (2020: 613-616). Ziya Gökalp'ın 1913 yılında kökeni "Türkistan" olarak işaret eden bu yaklaşımının yanında 1914'te folklor başlıklı diğer iki yazıyı kaleme alan Fuat Köprülü (1890-1966) ve Rıza Tevfik'te (1869-1949) ise köye yönelik ilgi daha güçlü ve merkezi konumdadır. Fuat Köprülü, folklorda önceliğin ve çalışma mekânının köy olduğunu *İkdam* gazetesindeki "Yeni Bir İlim: Halkiyat-Folk-lore" başlıklı yazısında "Halkiyat ilmi isminden de anlaşılacağı vech ile halka ait şeylerden bahseder... Biz şimdiye kadar avamı havastan farklı addetmediğimiz için ona ait hiçbir şeye ehemmiyet vermedik" (Köprülü 2020: 618) sözleriyle ortaya koyar. Rıza Tevfik (Bölükbaşı) ise *Peyam* gazetesinin edebî ilavesinde kaleme aldığı "Folklor-Folk Lore" başlıklı yazısında "Durub-ı emsal dahi dâhil olmak üzere avam şarkıları, destanlar, bilmeceler, hatta hikâyeler hep birden hatıra gelir" (Bölükbaşı 2020: 621) diyerek folklorun kaynağı olarak avamı ve köyü gösterir.

Hint-Avrupa dil ve kültür ailesi kavramı ve Ari ırkın "Hindistan" kökeni yaklaşımları, Türk aydınları arasında Ural-Altay dil ailesi⁹ üzerindeki folklorda Ziya Gökalp'ın işaret ettiği gibi "Türkistan" kökenlerinin öne çıkmasını teşvik etmiştir. Bu akım Batı Avrupa'daki uluslaşmaya paralel olarak gerek Osmanlı'dan Cumhuriyete gerekse Çarlık Rusya'sının yıkılmasından sonra kurulan ulus devletlerde ve Sovyetler

Birliğine geçiş sürecinde Türk dünyası aydınları arasında farklı adlar altında ve konular etrafında güçlenip gelişmiştir. Denilebilir ki bu dönemde Türk dünyasında folklor çalışmaları köyden daha çok köken üzerinde gelişimini sürdürmüştür. Örneğin Göktürk yazıtlarının Wilhelm Thomsen (1842-1927) tarafından okunması, *Divanu Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig* gibi eserlerin ve nihayet Homeros destanlarının Türklerin kültüründeki karşılığı olarak görülen *Dede Korkut Kitabı*'nın bulunması ve bu tür örnekler üzerinden köken birliğine işaret eden yayınlar yapılması, Türkistan'a ve kökene yönelik dikkatlerin başat konularını oluşturmuştur¹⁰.

Türk folklor çalışmalarının başlangıcında Ziya Paşa, Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik'in ilk ve folklor alanını tanımlayıcı yazılarıyla¹¹ başlayan ve *Millî Edebiyat* akımıyla yaygın kabul gören köye ve kökene dair bu görüşler, süreç içinde yeni yaklaşımlarla ve itirazlarla karşılaşmıştır. Özellikle *Halkevleri* ve *Köy Enstitüleri* çalışmalarından da yorumlanabileceği gibi yönetim erki açısından köy ve köylünün folklorik zenginlik kaynağı olarak "verici" olmasından daha çok medeniyet bakımından aydınlatılması ve iktisaden kalkındırılması gereken "alıcı" konumu öne çıkmıştır¹². Bununla birlikte Ahmet Kutsi Tecer'in (1901-1967) "orda bir köy var uzakta" veya Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun (1911-1975) "ne zaman bir köy türküsü duysam şairliğimden utanırım" mısraları ile özdeşleşen ve Ossianik izler taşıyan "köy romantizmi", köyün kültürüne yönelişin sürmesini sağlamıştır.

1885 yılında İstanbul'a gelen, masal ve türküler başta olmak üzere Türk halk edebiyatı ürünlerini derleyen İgnac Kunos¹³ (1862-1945) ile başlayan köyden folklor ürünlerinin bilimsel metotlarla derlenmesi faaliyetleri, Cumhuriyet döneminde sürmüştür. *Halk Bilgisi Derneği* tarafından Osmanlı harfleriyle hazırlanan *Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber* (1928) adlı küçük kılavuz kitap, adından da anlaşılacağı üzere, köye yönelik folklorik ilginin bilimsel bir metotla karşımıza çıkan ilk zirve eserlerinden biridir. Türkiye'de folklor derlemeleri, uzun süre Ziya Gökalp'ın "Türklerden herhangi biri "tat" milletleri taklit ederek Türklükten uzaklaşırsa onları da "sart" tabiriyle kendisinden ayırırdı" (2020: 613) gibi ifadelerle benimsediği "Türk kültürünün bozulmamış özü ve kaynağı köydür" düşüncesiyle Ossian ve Herder yaklaşımlarıyla örtüşen bir çizgide yürütülmüştür. Selcan Gürçayır Teke, Türk halk biliminde derleme konusunu pek çok yönüyle ele aldığı *Türk Halk Biliminde Derleme Çalışmalar, Tartışmalar* adlı eserinde bu derlemelerdeki amacın köylerde henüz varlığını yaşlı kuşak arasında sürdüren ancak gündün güne kaybolmakta olan eski kültür kalıntılarının toplanması olduğunu "derlemelerde geç kalmışlık sendromu" olarak niteler¹⁴.

Akademik alanda Pertev Naili Boratav'ın (1907-1998) 1938-1948 yıllarında tarihî-coğrafi kuram veya "motif-indeks" için veri toplamayı hedef alan köye yönelik derlemelerini¹⁵ kimi Türkistan kimi Eti-Sümer kimi de Anadolu köken arayışlarına destek olma veya modernleşme uygulamalarına zemin hazırlama amaçlı *Halkevleri* derlemeleri (Ortakçı 2020) izlemiştir. Çok partili dönemde folklor çalışmaları, Mehmet Kaplan'ın (1915-1986) Erzurum Atatürk Üniversitesinde "millî kültür" temelinde ve derlemeyi önceleyen yaklaşımıyla devam etmiştir. Bu ekolde yetişenler¹⁶, Ossian'ın işaret ettiği, Herder'in yönlendirdiği, W. J. Thoms'un (1803-1885) derlenmezse yok olacak (2019: 14) diyerek kaygı duyduğu gibi köyün kaybolmakta olan kültürüne yönelmişlerdir (Oğuz 2020: 39-46). Bu arada gerek derneklere gerek Halkevi dergilerinde gerekse İhsan Hınçer'in (1916-1979) *Türk Folklor Araştırmaları* gibi folklor gönüllüleri tarafından çıkarılan onlarca dergide "kaybolmakta olanı derleme" çabası içinde köye yönelik yüzlerce araştırmacı¹⁷, büyük bir derleme koleksiyonunun oluşumunu sağlamıştır.

Ancak yukardaki grupların dışında kalanlar da yok değildir. Öncelikle 1931 yılına kadar *Türk Ocağı* (Hacaloğlu-Köseoğlu 2000; Üstel 2010) öncülüğünde savunula gelen Türkistan kökeninin önce Eti-Sümer, daha sonra Roma-Grek temelinde Anadolu'ya yönlendirilmesi ve 1931 yılında *Türk Ocağı*'nin kapatılması sonrasında 1932 yılında açılan *Halk Evleri*'nin (Çeçen 1990) köye yönelişi, Anadolu'daki eskiliğin, diğer yerli kültürlerle benzerliklerle ve aydınlanma ve modernleşme için yararlanılabilecek unsurların öne çıkarılmasına hizmet etmiştir. Güneş Dil, Eti-Sümer veya Anadoluçuluk gibi yeni köken teorileri, Türkistan yaklaşımını tam olarak ortadan kaldırmasa da eski konumunu zayıflatmış ve kökenin merkezi olarak eski Anadolu medeniyetlerini öne çıkarmıştır¹⁸.

Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958) ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) ile sembolleşen “Nev-Yunanilik” (Toker 2008) ile Azra Erhat (1915-1982) ve Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890-1973) ile sembolleşen “Mavi Anadoluçuluk” (Erhat 2009) akımları da Eti-Sümer görüşü gibi Türklerin kökeni konusunda Anadolu, Mezopotamya ve Akdeniz Havzası görüşünü savunmuşlardır. Özellikle Mavi Anadoluçuluk akımını benimseyenlerin Anadolu Türk folkloruna ve dolayısıyla Türk köyüne daha çok bu bölgenin kadim medeniyetlerinin izlerini sürerken yollarını düşürmüşlerdir. Folklorun Hindistan kökenlerine karşı Mısır, Mezopotamya ve Akdeniz havzası fikrini savunan J. Bedier (Cocchiara 2017:284-89) ile belki tesadüfi belki de dolaylı etkilerle ortaya çıkan ama benzer fikirlere sahip olan bu yaklaşım zamanla kendi içinde alanını iyice daraltarak yeni bir Homeros ve Eski Yunan romantizmine dönüşmüştür. Biraz da turizm amaçlı tanıtımın ve Yunanistan ile sağlanan barış sürecini güçlendirmek gibi düşüncelerin olası etkisiyle Türk yer adlarının Eski Yunan karşılıklarını öne çıkarmak, sanatta Eski Yunan ve Homeros temalarından esinlenmek, Anadolu Türk anlatı ve pratikleri ile Eski Yunan arasında bağlantılar kurmak gibi uygulamalar ortaya çıkmıştır¹⁹.

Türkiye'deki bu çalışmalarla eş zamanlı diyebileceğimiz şekilde 1934 yılında yapılan Sovyetler Birliği Birinci Yazarlar Kurultayı'nda Maksim Gorki'nin (1868-1936) sunduğu bildiride (Gorki 2015) savunduğu “folklor sınıf çatışmasının ve ezilen alt sınıfların sesidir” anlamını içeren görüşlerinin etkisinde Türkiye'de de kökene, köye ve folklorla yönelimler olmuştur. Bu alanda ilk öncü ve yönlendirici çalışmalar arasında Nâzım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedrettin Destanı* (1936) adlı şiiri ve *Ferhat ile Şirin* adlı tiyatro eseri gösterilebilir²⁰. Sovyet folklor çalışmalarında Rus halk şarkılarına ezilen köylü sınıfının sesi (Sokolov 2009:11-40) olarak bakılmasının bir yansıması olarak Türkiye'de halk şiirine ve türkülere bu açıdan yaklaşan toplumcu gerçekçiler tarafından köye ilgi duyulmuştur. Köroğlu'nun “benden selam olsun Bolu Beyine”; Pir Sultan Abdal'ın “yürü bre Hızır Paşa” veya Dadaloğlu'nun “ferman padişahın dağlar bizindir” seslenişi veya efe, zeybek ve eşkiya türkülerindeki yönetimle çatışma veya isyan motifleri, toplumcu gerçekçilerin köye yönelişinin gerekçelerini oluşturmuştur. Pertev Naili Boratav'ın öğrencisi İlhan Başgöz'ün (1923-2021) W. Bascom'un (1912-1981) “Folklorun Dört İşlevi” (2019: 71-86) görüşüne beşinci işlev önerdiği “Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)” başlıklı makalesinin esin kaynağının toplumcu gerçekçi folklor yorumu olduğu söylenebilir. Toplumcu gerçekçilerle başlayan veya yön kazanan bu ilgi zaman içinde kendini en fazla şiir ve romanda gösteren “köy edebiyatı” olarak adlandırılan akımın doğmasına veya en azından gelişmesine ve benimsenmesine vesile olmuştur²¹.

Ferdî çabalar ve uluslaşma ve modernleşme gibi siyasi akımlar eksenindeki köye ve kökene yönelik dikkatlerden sonra en güçlü resmî teşebbüs 1966 yılında kurulan *Millî Folklor Enstitüsü*'dür (Karagülle 1999). Daha sonraki dönemlerde *Kültür ve Turizm*

Bakanlığı bünyesinde farklı ad ve idari yapılaşma içinde varlığını ve çalışmalarını sürdüren bu enstitü, görev tanımı ve temel misyonunu W. J. Thoms'tan beri korunan bir folklor ilkesi olarak “kaybolmakta olanın derlenmesi ve incelenmesi” olarak ortaya konulmuştur. Bu amaca uygun olarak bu kurum tarafından Türkiye il il, ilçe ilçe, köy köy pek çok kere gezilerek folklorun yaygın tanımına uygun ürünler ve objeler derlenmiş, arşivlenmiş, depolanmış ve bir kısmı da yayıma dönüştürülmüştür. Bu çalışmalarda bireysel tercihlerle köken arayışına yönelik kimi sonuçlar elde edilmeye çalışılmış olsa da “kaybolmakta olanı derleme” hedefi ve köy ilgisi egemenliğini sürdürmüştür. Denilebilir ki, köye ait veri, bilgi, ürün ve unsurların en geniş ve en detaylı derlendiği dönem bu enstitünün kurulmasıyla mümkün olabilmıştır²².

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Türk cumhuriyetleriyle kurulan ilişkilerle Batı Avrupa'daki uluslaşma çağında ortaya atılan Hindistan kökenlerine karşı savunulan Türkistan kökeni yeniden güç kazanmıştır. Bu bir tür “yeni Türk romantizm dönemi” diye adlandırabileceğimiz 1991 sonrasında erken dönem “Türkistan kökeni” ile ilgili teorilerden, Ural-Altay dil ailesi yaklaşımlarından, Tarihî-coğrafi kuramın “motif” çalışmalarından beslenen “ortaklıklar” temelli yeni bir bakış açısı ortaya çıkmıştır²³. 1982 yılı sonrasında kurulan üniversitelerde açılan Türk Dili ve Edebiyatı ve 1991 sonrasında açılan Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde Türklerin köken birliğine vurgu yapan ve ortak yönlerini gösteren pek çok aktarma, inceleme ve karşılaştırma yapılmıştır. Bu çalışmalar ve sonuçları henüz topluca değerlendirilmemiş, etkileri üzerine çok yönlü araştırmalar yapılmamış olsa da, aynı dil ailesine mensup ülkeler arasında fikri çatışma yaratma ihtimali bulunan “ur-form” yaklaşımına uzak duran; buna karşılık benzerlikleri kabul eden “ortaklıklar” ekseninde bir çalışma yöntemi öne çıkmıştır.

Türk devletlerinde son dönemdeki köken ve köy üzerine folklor çalışmaları “ortaklıklar” temelinde devam ederken 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* ile yeni bir bakış açısı ve ilgi alanı ortaya çıkmıştır. Bu sözleşme köken konusunda hiçbir tartışmaya girmeme ve “yaşayan miras” olarak tanımladığı unsurların bir toplulukta var olma ölçütünü kullanma yönünde bir yol izlemiştir. Böylece, bilim insanlarının folklorun doğuş döneminden beri tartıştığı Hindistan, Mısır gibi köken tartışmalarını, “ur-form” arayışlarını bilim dünyasına bırakarak “yaşayan kültürel miras” unsurlarını koruma ve gelecek kuşaklara aktarma düşüncesini benimsemiştir. 2003 Sözleşmesi, köken konusunu dikkate almayan bu katı yaklaşımı yanında kültürel mirasın sahibi olan yapıyı da “topluluk” olarak tanımlayarak köy ve kent gibi yerleşim yeri odaklı değerlendirmelerden vazgeçmiştir²⁴. Bu sözleşme aynı zamanda sınır aşan, yüzeyde olan, yaşayan ve bir veya birkaç toplulukta birden birkaç kuşaktır görülebilen miras unsurlarını köken tartışmasına girmeksizin “çokuluslu” olarak tanımlamıştır²⁵. Sözleşmenin terminolojisiyle birden fazla toplulukta görülen somut olmayan kültürel miras unsurlarının bir topluluk tarafından “bize aittir” savıyla kökeni ve aidiyeti üzerine yürütülen tartışmaları ve gösterilen kanıtların başvuru dosyalarında yer alması özellikle istenmemekte ve her ülkenin “kendi toprakları üzerindeki miras”²⁶tan sorumlu olduğu belirtilmektedir. Sözleşme'ye taraf diğer devletler gibi Türkiye'de de kamu kurumları, halk bilimi çalışmalarını miras unsurlarına uluslararası görünürlük, tanıtım, ticari getiri ve prestij sağlayacağı beklentisiyle Sözleşme yönlendirmelerine göre yapmakta ve doğal olarak Sözleşme'nin kurallarına ve somut olmayan kültürel mirasın tanımına uygun olarak “köy” ve “köken” yerine “unsuru yaştatan topluluk” ve “çokulusluluk”²⁷ temelinde yürütmektedir. Bu da köy ve köken

yaklaşımlarına ilgiyi azaltmakta, bu yöndeki tartışma ve arayışların bilim insanları arasında da ilgi görmemesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak Batı Avrupa’da folklorun doğuşunda ve ilk dönemlerinde önemli bir yere ve role sahip olan “köy” ve köken” konusu, zaman içinde farklı dönem ve süreçlerde evrilerek kâh öncelenerek kâh ötelenerek ve yeni yorumlar kazanarak son UNESCO yaklaşımlarına kadar bir biçimde varlığını sürdürmüştür. Bu süreçler ve yorumlar, bazen bilim insanlarının çalışmaları bazen de kamu kurumlarının ihtiyaçları istikametinde Türk folklor çalışmalarına da yansımıştır. Ancak Batı Avrupa’da Ossian ve Herder ile sembolleşen ve uluslaşma süreçlerinde merkeze yerleşen “halkın ruhu köydedir” fikrine dayanan köye yöneliş, Ziya Paşa’nın Şiir ve İnşa’daki görüşlerinden birkaç yıl sonra vazgeçmesi gibi Türkiye’de her zaman Batı Avrupa’daki kadar istikrarlı kurucu ve savunucularını bulamamış; sürdürülebilir olamamıştır. Batı Avrupa’daki gibi başlangıçta “soylu vahşi” ruhun “bozulmamış; ancak kaybolmakta olan” kültürel mirasın adresi olarak görülen köye Türkiye’de “uluslaşma” ve “modernleşme” süreçlerinde çok farklı nedenlerle yaklaşılmıştır. Mesela Avrupa’daki Romantizm çağında köyde aranan “soylu vahşi” ruh, Türk modernleşmesinde köy ve köylü eleştirisinde “yaban”²⁸ olarak karşımıza çıkabilmiştir. Birbirine çatışan bu görüşlerden sonra 2003 Sözleşmesinin köyü “sınıf folkloru” ve “grup folkloru” kapsamında çalışılan kentle birlikte “topluluk” olarak tanımlaması köy vurgusunu ve ısrarını ortadan kaldırmıştır. Kuzeybatı Avrupa’daki köken tartışmalarında öne çıkan “Hindistan” yaklaşımının erken dönem Türk folklor çalışmalarında “Türkistan”; Güneybatı Avrupa’daki “Mısır ve Mezopotamya” yaklaşımının ise “Eti-Sümer”, “Mavi Anadoluculuk” ve “Nev-Yunanilik” olarak karşımıza çıkması, Türkiye’deki köken tartışmalarının uzlaşma içinde bir sonuca ulaşılmasına engel olmuştur. 1990 sonrasında Türk dünyasında çalışma zemini bulan ve epeyce bir yol alınan “ortaklıklar”, 2003 Sözleşmesi’yle “çocukluluk” şeklinde akademik, hükümetler arası ve uluslararası bir meşruiyet zeminine kavuşmuştur. Nitekim Türkiye’nin ve Türk cumhuriyetlerinin “çocukluluk” dosyalarına bunun kanıtı olarak bakılabilir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Toplumcu gerçekçilerin kentteki işçilere “sınıf” açısından bakması yanında son zamanlarda “kent folkloru” ve “grup folkloru” üzerine çalışmalar artmıştır. Bu tür çalışmalara Evrim Ölçer Özünel’in gecekondular folklorunu incelediği *Eşiktekiler* ve Erkan Aslan’ın kent mit ve efsanelerini incelediği *UFO Mitleri* adlı çalışmaları örnek verilebilir.
2. Belgelerde Sözleşmenin adı İngilizcede ICH, Fransızca PCI, Türkçede ise SOKÜM olarak kısaltılmıştır.
3. İtalyan folklor araştırmacısı Giuseppe Cocchiara’nın (1904-1965) 1952 yılında *Storia del Folklore in Europa* adıyla İtalyanca olarak kaleme aldığı ve Yerke Özer’in İngilizce ve Rusça çevirilerinden hareketle *Avrupa’da Folklor Tarihi* adıyla 2017 yılında Türkçeye kazandırdığı folklor tarihi için bu önemli eser, folklorun doğuşunu ve gelişim süreçlerini ele almaktadır.
4. Avrupa’daki Homeros ilgisini ve romantizmi hakkında bilgi için Gregory Nagy’nin *Homeric Questions ve W. J. Ong’un Sözlü ve Yazılı Kültür Sözümleri* adlı eserine bakılabilir.
5. Köken ve göç konusundaki ödüncüleme Hindistan kuramı, Mısır ve Mezopotamya, Antropolojik kuram ve kökenin yerelde bulunduğu gibi karşı görüşleri de doğurmuş ve beslemiştir. Örneğin Joseph Bedier (1864-1937) Hindistan kaynaklı ödüncülemeye karşı çıkarak yereli savunan, Mısır ve Akdeniz havzası görüşlerini destekleyen araştırmalar yapmış, bu yönde takipçileri açısından ikna edici bulgular ortaya koymuştur (Cocchiara 2017: 284-289).
6. Baba-oğul Krohn’lar tarafından geliştirilen bu yaklaşımın metodolojisini oluşturan ve *Halk Bilimi Yöntemi* adıyla Fikret Türkmen danışmanlığında Günsel İçöz tarafından Türkçeye çevrilen bu eserdeki “ur-form”

- arayışı, uzun yıllar boyunca folklor disiplininin en önemli kuramsal yaklaşımı olmuş ve köken arayışları bu eksende yürütülmüştür.
7. “Şiir ve İnşa”da yazıya dökülen şairlerin aruz yerine hece veznini kullanması talebinin kökeninde Ossianik köye yönelişin bulunduğu görüşü hakkında Emrah Pelvanoğlu’nun “Ossianizm ve Beş Hececiler” başlıklı makalesine bakılabilir.
  8. Millî Edebiyat akımının ölçüleri, Ziya Gökalp (1876-1924), Ömer Seyfettin (1884-1920) ve Ali Canip Yöntem (1887-1967) tarafından Selanik’te 1911-1912 yıllarında çıkarılan *Genç Kalemler* ve İstanbul’da 1912 yılında Mehmet Emin Yurdakul (1869-1944), Ahmet Ferit Tek (1878-1971), Ahmet Ağaoğlu (1869-1938) ve Fuat Sabit Ağacık (1887-1957) tarafından kurulan *Türk Ocağı*’dır.
  9. Bu konuda Nurettin Demir ve Emine Yılmaz’ın “Ural-Altay Dilleri ve Altay Dilleri Teorisi” başlıklı yazılarına bakılabilir.
  10. Köken çalışmalarının İsmail Bey Gaspıralı’nın (1851-1914) Kırım’da çıkardığı *Tercüman* gazetesiyse sembolleşen “Dilde, fikirde, işte birlik” sözüyle özdeşleştiği söylenebilir.
  11. Bu yazılar hakkında başka bir açıdan daha ayrıntılı bir değerlendirme için M. Öcal Oğuz’un *Millî Folklor* dergisinin 99 (Güz 2013) sayısında yer alan “Türkiye’de Folklorun İlk Makaleleri” başlıklı yazısına bakılabilir.
  12. Celal Er’in bu ilk yaklaşımların köy ve köycülük ekseninde uğradığı değişimleri ele alan ve *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanan “Cumhuriyet Döneminde Köy, Köylülük, Köycülük ile Kırsal Yapıdaki Değişim ve Gelişmeler” başlıklı yazısı okunabilir.
  13. Tuna Zülenen gemiyle Adakale gibi Türk yerleşimlerine de uğrayarak İstanbul’a gelen Ignacz Kunos, Tuncer Gülerensoy (1939-2022) tarafından yayıma hazırlanan *Türk Halk Edebiyatı* adlı eserinde Türk folklor derlemelerini anlatır. Ayrıca Szilárd Szilágyi’nin *Ignác Kúnos Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü* adlı doktora tezine bakılabilir.
  14. Köydeki folklor ürünlerinin sanayileşme ve kentleşme sürecinde kaybolmakta olduğuna ve vakit geçirilmeden derlenmesi gerektiğine dair fikirler “folklor” terimini ilk kez kullanan W.J. Thoms tarafından “geçmiş zamanların âdetleri, gelenekleri, görenekleri, batıl inançları, balladları, atasözleri ve başka şeylerini çalışma konusu yapanlar şu iki sonuca varmış olmalılar: birincisi, bu konulara karşı olan merak ve ilginin şimdi ne denli azaldığı; ikincisi, ne kadarının zamanında gösterilecek çabayla kurtarılabilceğidir (2019:14) sözleriyle ortaya atılmış ve günümüze kadar yaygın kabul görmüştür.
  15. Pertev Naili Boratav Arşivi veya Kitaplığı olarak adlandırılan malzeme Anadolu köylerinde yapılan derlemelere dayanmaktadır. Boratav’ın köye yönelişi kaybolmakta olan derleme amacını içermekte olsa da eş zamanlı olarak tarihî-coğrafi kuram ekseninde yürütülen köken arayışlarına da cevap niteliğindedir. Onun W. Eberhard (1909-1989) ile hazırladığı ve 1953 yılında Almanya’da basılan *Typen Türkischer Volksmarchen* (TTV) ve Fransa’da kaleme aldığı kimi yazılar, köken konusundadır (Oğuz 1999).
  16. Muhan Bali (1936-2008), Bilge Seyidoğlu (1941-2014), Saim Sakaoğlu, Umay Günay, Fikret Türkmen ve Ensar Aslan ile onların yetiştirdiği genç kuşaklar, derleme çalışmalarını derleme metotları konusunda yayımlar da yaparak (Sakaoğlu 1988; Türkmen 1993; Ekici 2015) sürdürmüştür. Özellikle YÖK’ün kurulması ve üniversite sayılarının artmasına paralel olarak Erzurum’un yanı sıra diğer pek çok ilde açılan Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Halk Bilimi ve Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümlerinde “köken” ve “köy” ilgisi ve derleme çalışmaları devam etmiştir.
  17. Bela Bartok (1881-1945), M. Şakir Ülkütaşır (1894-1981), Mehmet Halit Bayrı (1896-1958), Hamit Zübeyr Koşay (1897-1984), Halil Bedii Yönetken (1899-1968), Mahmut Ragıp Gazimihal (1900-1961), Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974), Sadi Yaver Ataman (1906-1994), Cemil Cahit Güzelbey (1908-1995), Vehbi Cem Aşkun (1909-1979), Cahit Öztelli (1910-1978), Tahir Alangu (1915-1973), Naki Tezel (1915-1980), İhsan Hınçer (1916-1979) Veysel Arseven (1919-1977) ilk akla gelenlerdir. Bu isimlerin derleme faaliyetleri hakkında bilgi için Selcan Gürçayır Teke’nin *Türk Halk Biliminde Derleme Çalışmalar, Tartışmalar* adlı eserine bakılabilir.
  18. Güneş Dil Teorisi hakkında M. K. Atatürk’ün (1881-1938) isimsiz olarak 1935 yılında yazdığı makalelerden oluştuğu savunulan ve Doğu Polat tarafından yayıma hazırlanan *Güneş-Dil Teorisi Ulus Dil Yazıları Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili (1935)* adlı yayıma bakılabilir. Türklerin Sümer kökenleri ile ilgili olarak da Muazzez İlmiye Çığ’ın *Sümerliler Türklerin Bir Koludur Sümer-Türk Kültür Bağları, Sümerlilerde Tuşan Tuşan’da Türkler ile Atatürk ile Sümerliler’e* bakılabilir.
  19. Folklorlardan kökene gitmenin imkansızlığı “ur-form” çalışmalarının başarısızlığına uğramasıyla itiraf edilmiş ve bu yöndeki çalışmaların kökeni değil yüzeydeki yaygınlığı gösterebileceği sonucuna varmıştır. Stith Thompson’un (1885-19876) “Yıldız Koca Masalı” ve Richard M. Dorson’un (1916-1981) *Günümüz Folklor Kuramları*’na bakılabilir.
  20. Türkiye’de kökene veya kaybolana yönelik folklor ilgisi, Gorki ekseninde gelişen toplumcu gerçekçilik akımıyla sınıfsal bir yorum kazanmıştır ki konunun detayları için Ahmet Oktay’ın (1933-2016) *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*’na bakılabilir.

21. Köy romanı akımını bu çizgide yürüten yazarlar arasında Kemal Tahir (1910-1973), Orhan Kemal (1914-1970), Yaşar Kemal (1923-2015), Aziz Nesin (1915-1995), Fakir Baykurt (1929-1999), Abbas Sayar (1923-1999), Mahmut Makal (1930-2018), Necati Cumalı (1921-2001), Sabahattin Ali (1907-1948), Muzaffer İzgü (1933-2017) gibi öncü ve tanınmış isimler zikredilebilir.
22. Derleme yapanların derlemeye dair sınırsız imkânları veya özgürce seçimleri olmasa da bu enstitü bünyesinde kurulan Folklor Arşivi, hâlen Türkiye'nin en zengin folklor arşivi olma niteliğini korumaktadır.
23. Bu dönemde bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan başta olmak üzere Rusya Federasyonu içindeki cumhuriyetler, topluluklar, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra da Balkanlarda yaşayan Türklerin ve KKTC'nin folkloru, Türkiye'de yoğun olarak çalışılmaya başlanmıştır. Azerbaycan ve Türkiye arasında özdeşleşen "bir millet iki devlet" yaklaşımı, neredeyse bütün coğrafya için benimsenen bir görüşe dönüşmüştür. Bu dönemde özellikle folklorun sözlü anlatımlarını oluşturan destan, hikâye, masal ve fıkra gibi türlerindeki benzerlikler ve ortaklıklar, akrabalığın ve köken birliğinin doğal sonuçları olarak görülmüştür.
24. Sözleşmenin "Tanımlar" başlıklı 2. Maddesi herhangi bir şekilde köy veya kent ifadesine yer vermeden "Somut olmayan kültürel miras; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin kültürel mirasları"dır demek ve 15. Madde ise "Toplulukların, Grupların ve Bireylerin Katılımı"nı düzenlemektedir. (Oğuz 2018:202, 206). Ayrıca Yönergede de "köy" veya "kent" gibi vurgulamalara yer verilmezken "topluluk" ifadesi 152 yerde geçmektedir (https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_2022_version-FR.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2023).
25. Sözleşmenin V. Bölümünü oluşturan "Uluslararası İşbirliği ve Yardım" başlığı altında "çocukluluk" yaklaşımını benimseyen hükümler yer almaktadır (207-208). Ayrıca Sözleşmenin nasıl uygulanacağını düzenleyen Yönerge'nin Birinci Bölümünün 5. Maddesi "Çocukluksuz Dosyalar" başlığını taşımakta ve bu konudaki hususları düzenlemektedir (https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_2022_version-FR.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2023).
26. Her taraf devletin "kendi toprağı üzerindeki miras"tan sorumlu olduğu hususu, Sözleşme ve Yönergede on bir yerde vurgulanmaktadır. https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_2022_version-FR.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2023).
27. Sözleşmenin Hükümetler Arası Komitesi tarafından incelenen ve karara bağlanan İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi (İTL), Somut Olmayan Kültürel Mirasın Acil Koruma Listesi (AKL) ve Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı (KİÜK) için yapılacak başvurular için hazırlanan formlarda bu hususa ayrıca dikkat çekilmektedir. Bu listelerde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 140 ülkenin 670 unsuru yer almakta olup 101 ülkeye ait 77 unsur "çocukluluk"dur. (<https://ich.unesco.org/fr/listes>, Erişim Tarihi: 26.03.2023). Listelerdeki bu durum, UNESCO'nun "ur-form" ve "köken" tartışmalarındaki "bizimdir" yaklaşımını "bizde de var" biçimine dönüştüren uygulamalarının uluslararası alanda kabul gördüğünü göstermektedir.
28. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* romanına bu açıdan bakılabilir.

KAYNAKÇA

- Aslan, Erkan. UFO Mitleri UFO'lar, Uzaylılar, UFO Dinî Akımları ve Medya Sektörü Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme. Konya: Çizgi Kitapevi, 2022.
- Atatürk, M. Kemal. Güneş-Dil Teorisi Ulus Dil Yazıları Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili (1935). (Yayın Hazırlayan: Doğu Polat), Alaca yayınları, 2019.
- Bascom, William. "Folklorun Dört İşlevi". Çev. Ferya Çalış. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019.
- Başgöz, İlhan. "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu), Prof. Dr. Umay Günay Armağanı. Haz. Ö. Çobanoğlu- M. Özarslan), Ankara: Feryal Matbaası, 1996.
- (Bölükbaşı), Rıza Tevfik, "Folklor-Folk lore", Türk Halk Edebiyatı El Kitabı (Ed. M. Öcal Oğuz), Ankara: Grafiker Yayınevi, 2020.
- Cocchiara, Giuseppe. Avrupa'da Folklor Tarihi. (Çev. Yerke Özer), Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2017.
- Çeçen, Anıl. Halkevleri. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 1990.
- Çığ, M. İlmiye. Atatürk ve Sümerliler. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2022.
- Çığ, M. İlmiye. Sümerlilerde Tufan Tufan'da Türkler. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2022.
- Çığ, M. İlmiye. Sümerliler Türklerin Bir Koludur Sümer-Türk Kültür Bağları. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2022.
- Demir, Nurettin-Emine Yılmaz. "Ural-Altay Dilleri ve Altay Dilleri Teorisi". Türkler. C. I. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002: 394-402.
- Dorson, Richard M. "William John Thoms ve "Folklor" Başlıklı Yazısı". Çev. S. A. Cengiz. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019.

- Dorson, Richard M. Günümüz Folklor Kuramları. Çev. Selcan Gürçayır Teke-Yeliz Özyay. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2020.
- Dundes, Alan. "Halk Kimdir? Çev. Metin Ekici. Millî Folklor 37 (Bahar 1998), 139-153.
- Eberhard W.- P. N. Boratav. Typen Türkischer Volksmärchen. Wiesbaden, 1953.
- Ekici, Metin. Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2015.
- Er, Celal. "Cumhuriyet Döneminde Köy, Köylülük, Köycülük ile Kırsal Yapıdaki Değişim ve Gelişmeler-I". Türk Yurdu, 291 (Kasım 2011).
- Erhat, Azra. Mavi Anadolu. İstanbul: Can Yayınları, 2009.
- Gorki, Maksim. "Maksim Gorki'nin 17 Ağustos 1934 Tarihindeki Sovyet Yazarlar Birliği Birinci Kongresinde Sunduğu Bildiri" Çev. Yerke Özer. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2015.
- Gözyayın, Nevzat. "Folklor Sözcüğü Üzerine". Türk Folklor Araştırmaları 351 (Ekim 1978).
- Gözyayın, Nevzat. "Yine Folklor Üzerine". Türk Dili, 486 (Haziran 1992).
- Gürçayır Teke, Selcan. Türk Halk Biliminde Derleme Çalışmalar, Tartışmalar. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2020.
- Hacaloğlu, Yücel, Nevzat Köseoğlu. Türk Ocakları Yüzyıllığı. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2000.
- Halk Bilgisi Derneği, Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber. Ankara: TBMM Basımevi, 1928.
- Karaoğlu, Yakup Kadri. Yaban. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965
- Krohn J.- K. Krohn. Halk Bilimi Yöntemi. Çev. Günsel İçöz. Yay. Hazırlayan: Fikret Türkmen. Ankara: TDK Yayını, 1996.
- Kunos, Ignacz. Türk Halk Edebiyatı. Yay. Hzl. Tuncer Gülensoy. İstanbul: Tercüman Yayını, 1978.
- Köprülü, Fuad. "Yeni Bir İlim Halkiyat Folk-lore". Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ed. M. Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayınevi, 2020.
- Nagy, Gregory. Homeric Questions. Austin: The University of Texas Press, 1996.
- Oğuz, M. Öcal. "Pertev Naili Boratav'ın Fransızca Yazıları Üzerine Bir Deneme". Millî Folklor 49 (Bahar 2001), 5-12.
- Oğuz, M. Öcal. "Türkiye'de Folklorun İlk Yazıları". Millî Folklor 99 (Güz 2013), 5-14.
- Oğuz, M. Öcal. "Araştırmaların Tarihi". Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2020, 1-63.
- Oğuz, M. Öcal. Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2018.
- Oktay, Ahmet. Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları. İstanbul: Everest Yayınları, 2003.
- Ong, Walter J. Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü'nün Teknolojileşmesi. Çev. Sema Postacıoğlu Banon. İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Ortakçı, Altuğ. Kültürel Miras Koruma Yaklaşımları Bağlamında Halkevlerinde Yapılan Çalışmalar (1932-1951), Doktora Tezi. Ankara: AHBVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
- Ölçer Özünel, Evrim. Eşikteki Gecekondu Folklorunda İnsan-Zaman-Mekân. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2020.
- Pelvanoglu, Emrah. "Ossianizm ve Beş Hececiler". Millî Folklor 75 (Güz 2007), 55-59.
- (Ran) Nâzım Hikmet. Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı. Yeni Kitapçı, 1936.
- (Ran) Nâzım Hikmet. Ferhat ile Şirin-Oyunlar 2. İstanbul: YKY, 2015.
- Sakaoglu, Saim. Sahada Derleme Metodları. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1988.
- Sokolov, Yuri M. Folklor: Tarih ve Kuram. Çev. Yerke Özer. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009.
- Szilágyi, Szilárd. Ignác Kúnos Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Thompson, Stith. "Yıldız Koca Masalı". Çev. Tuğçe Erdal. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2015.
- Thoms, William John. "Folklor". Çev. S. A. Cengiz. Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019.
- Toker, Şevket. Türk Edebiyatında Nev-Yunânîlik. İzmir, 2008. (Erişim Tarihi 15.01.2023)
- Türkmen, Fikret. Sahada Folklor Derleme Teknikleri. İzmir: Ege Üniversitesi, 1993.
- UNESCO, Textes fondamentaux de la convention de 2003 pour la sauvegarde du patrimoine culturel immatériel. Paris: UNESCO, 2022.
- Üstel, Füsün. İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği Türk Ocakları (1912-1931). İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Ziya Gökalp. "Halk Medeniyeti". Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ed. M. Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayınevi, 2020, 613-616.
- Ziya Paşa. "Şiir ve İnşa". Türk Halk Edebiyatı El Kitabı Ed. M. Öcal Oğuz. Ankara: Grafiker Yayınevi, 2020, 607-611.